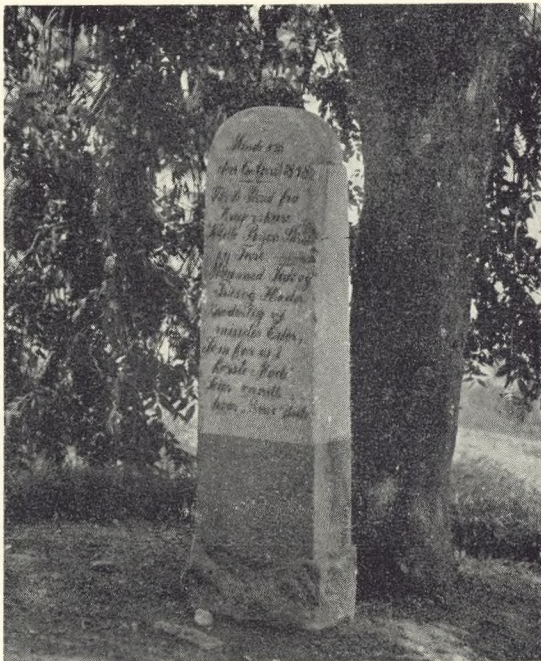

Fig. 98.
Rinkenæs By,
Seiers Mindestotte
(jevnf. Billede af
Graven Fig. 115).

Danske Krigergrave

Tilsynsførende ved Krigergravene,

Den 6. April i Aar var det 100 Aar, siden det første Skud faldt i den første slesvig-ske Krig. Det var ved *Rinkenæs* (eller *Ringenæs*) Sydvest for Graasten. Her faldt den første danske Soldat i Treaarskrigen, Underjæger *Seier Steffensen Botterup* ved 1. Jægerkorps. At den første faldne danske Soldat bar Navnet *Seier*, blev af hans Kammerater taget som et godt Varsel; dette bekræftedes gennem den følgende, treaarige, sejrige, første Kamp for Sønderjylland. »Første Skud fra Krigerskare voldte Byen Skræk og Fare, men med Tak og Pris og Hæder broderlig vi mindes Eder, som for os i første Møde Seier vandt, hvor »Seier« døde«, saaledes staar der paa Seiers Mindesten ved Landevejen i Vestkanten af Ringenæs (Fig. 98).

Den følgende Artikel, der slutter sig til den i Tidsskriftets Oktoberhæfte 1946 (Bind 15, Side 138 ff.) givne almindelige Oversigt over de af det danske Krigsministerium vedligeholdte Krigergrave, omhandler kun Grave og Mindesmærker i *Nordslesvig* (Sønderjylland), samt enkelte andre Nord for Kongeaaen, som ligeledes henhører under nævnte Ministerium. Det er Hensigten ved en senere Lejlighed at bringe en tilsvarende Artikel om danske Krigergrave i Sydslesvig og Tyskland.

De her omhandlede Grave og Mindesmærker falder naturligt i 3 Grupper:

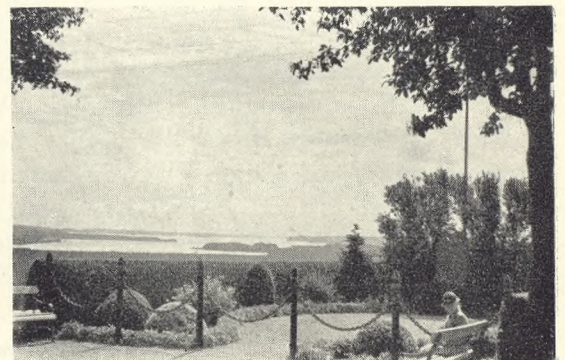

Fig. 99.
Dybbøl Banke,
»Hier ruhen 100
tapfere Dänen«
(18. April 1864).

Th.: Fig. 100.
Gudso, 2 Underjægere af
1. Reserve-Jægerkorps
(7. Maj 1849).

fra de slesvigske Krige

Oberst W. E. O. Lawaetz

1) Fra Fredericia til Aabenraa, 2) Sundved og 3) Als, og vil derfor blive behandlet i denne Rækkefølge. Af dekorative Grunde og Pladshensyn har det ikke været muligt helt at indordne de tilhørende Billeder i den hertil svarende Rækkefølge.

1. Fra Fredericia til Aabenraa.

Denne Gruppe omfatter 1 Grav og 1 Mindesten i Fredericia, Krigergravene ved Gudsø og Blaakær Skov, 2 Grave i Christiansfeld (Brødremenighedens Kirkegaard), 1 paa Bjerning Kirkegaard, 1 i Haderslev (Klosterkirkegården), 1 i Rise og 2 i Aabenraa. Hertil slutter sig den i første Artikel omtalte Grav for Kunstmaleren *J. Th. Lundbye* og hans Moder, Oberstinde *Cathrine Lundbye* paa Bedsted Kirkegaard (Fig. 109).

Af de mange Mindesmærker i og ved *Fredericia* fører Krigsministeriet kun Tilsyn med Major *Krabbes* Mindesten i en Have ved Hybylund samt til en vis Grad med den store *Kæmpegrav* for de Faldne fra Sejren den 6. Juli 1849. Det er Graven med *Bissens* smukke Relief af den faldne Kriger, som stedes til Hvile af sine Kammerater (se Bd. 15, S. 121). Paa Gravhøjen stod i mange Aar en Del høje Bøge, men for nogle Aar siden blev det nødvendigt at fælde Træerne og fjerne Rødderne, som ustandselig sprængte Granitmuren.

F. n. tv.: Fig. 101.
Dybbøl Banke,
47 danske Soldater
(18. April 1864).
Jevnf. Fig. 112.

Fig. 102,
Dybbøl Kirkegaard.
En ukendt dansk Soldat
(Treaarskrigen).

Fig. 103.
Ullerup Kirkegaard.
»Mindesten over 40
tappre danske Soldater
faldne i Krigen 1864«.

Fig. 104.
Fredericia,
Trinitatis Kirkegaard.
500 danske Dragoner
(24. Oktober 1657).

Dette medførte en Del Skriveri i Bladene af utilfredse Borgere, men Fældningen var en Nødvendighed for at undgaa de stadige og bekostelige Reparationer af Muren. Og i andre Henseender er det en Vinding; thi nu dækkes Kæmpegraven af et smukt Græstæppe, og de for nogle Aar siden plantede Bøge vil snart naa en passende Højde, saaledes at Krigergraven paa Hundredaarsdagen for Slaget ved Fredericia — den 6. Juli 1949 — sikkert vil være saa smuk som nogensinde.

Paa Trinitatis Kirkegaard i Fredericia findes ogsaa den Krigergrav, som maaske er Danmarks ældste, den gamle *Dragon-grav fra 1657*. Der er derfor medtaget et Billede af den (Fig. 104), skønt den ikke henhører under de af Krigsministeriet vedligeholdte. Her hviler 500 danske Dragoner, som den 24. Oktober 1657, da *Karl den X. Gustav* stormede Frederiksodde, som Byen dengang hed, kæmpede og faldt til sidste Mand. Herom taler Indskrifterne saaledes:

»Under denne Eg hviler 500 tapre, jyd-ske Dragoner, der paa denne Kirkegaard kæmpede til sidste Mand. Kong Frederik den Syvende plantede Egen og rejste Mindestenen i 1837, da han som Prins opholdt sig i Fredericia«.

Under et mægtigt Ryttersværd med gyl-dent Fæste og Krans staar:

»Den 24. Oktober 1657.

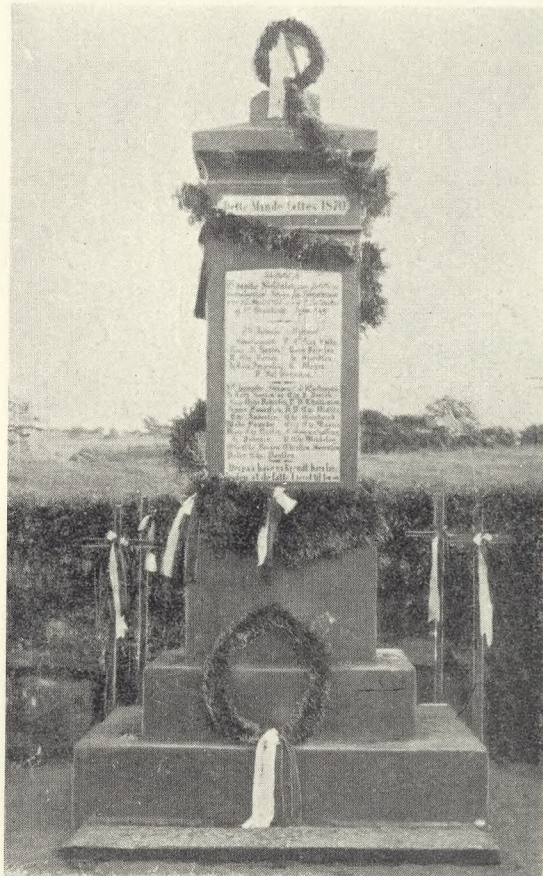
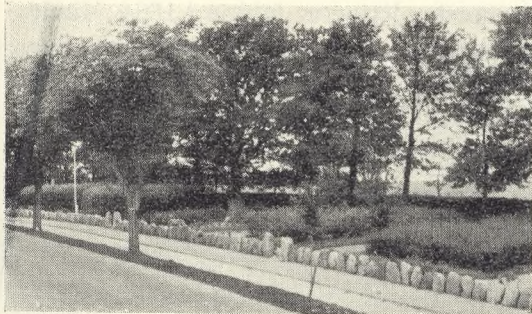
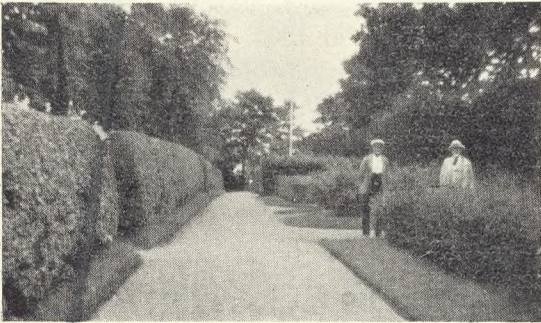
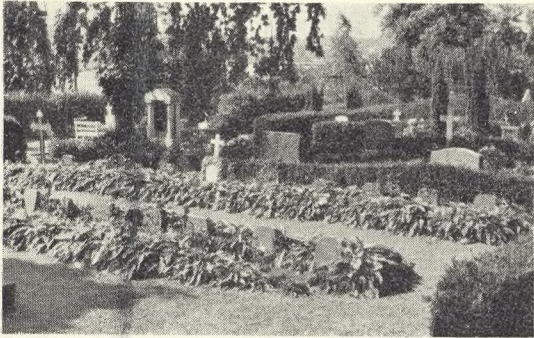
Pryd, høje Heltesværd de Kjækkes Grav,
Hvem Døden intet var mod Pligt og Ære.
Den Krans, erkjendtligt Borgersind
dem gav,
Til sildigst Efterslægt et Minde være«.

For nogle Aar siden, medens der var tysk Belægning paa Kasernen, som skimtes i Baggrunden af Billedet, sygnede den gamle Eg hen, men den har i de sidste Aar rettet sig igen og vil nu formentlig kunne reddes.

Ved *Gudsø*, ved Landevejen mellem Fredericia og Kolding, findes Danmarks

Fig. 105.
Sønderborg
Kirkegaard.
Minde over danske
Krigere (1864).

Spalten tv.:

Fig. 106
Augustenborg
Kirkegaard
16 Enkeltgrave i 2
Rækker,
danske Soldater, døde
paa Augustenborg
Lazaret (1864).

Fig. 107.
Dybbøl Banke,
samlet Gravsted med
4 Mindesmærker
for ialt 234 danske
og 28 preussiske
Soldater
(18. April 1864).
Foto fra 1932

Fig. 108.
Dybbøl Banke,
samme Grave som paa
Fig. 107.
Foto fra 1946.

Fig. 109.
Bedsted Kirkegaard,
Kunstmaler J. Th.
Lundbye, frivillig ved
3. Bataillon
(26. April 1848)
og hans Moder (1863)

Spalten th.:

Fig. 110.
Haderslev
Klosterkirkegaard
28 danske Soldater
faldne i
Treaarskrigen.

Fig. 111.
Dybbøl By.
»Hvilested for 25
danske Soldater, som
faldt i haardnakket
Kamp for Fedrelandet
den 17. Marts 1864«.

Fig. 112.
Dybbøl Banke.
47 danske Soldater
(18. April 1864),
jfr. Fig. 101.

Fig. 113.
Ketting Kirkegaard
(Als), Kaptajn
F. G. Neraae, dødeligt
saaret ved Slesvig
(23. April 1848).

Fig. 114.
Kær Halvø.
8 danske Soldater
(29. Juni 1864).

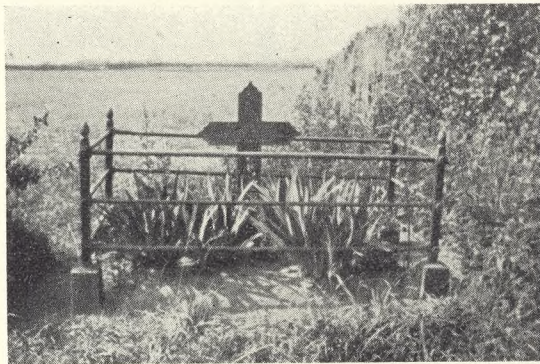
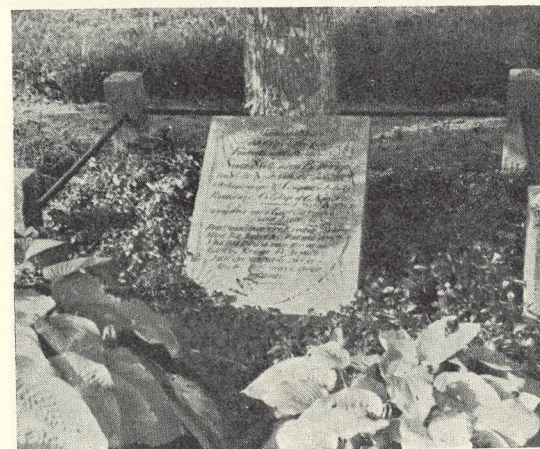

Fig. 115.
Rinkenæs gamle Kirke-
gaard.
Underjæger Seier
Steffensen Botterup
(6. April 1848).
Jevnf. Fig. 98.

smukkeste beliggende Krigergrav (jfr. Fig. 100).

Andre Eksempler paa danske Krigergrave mellem Fredericia og Aabenraa er vist paa Figurerne 110 og 120, samt i Bind 15, Side 141, Fig. 257.

2. Sundeved m. v.

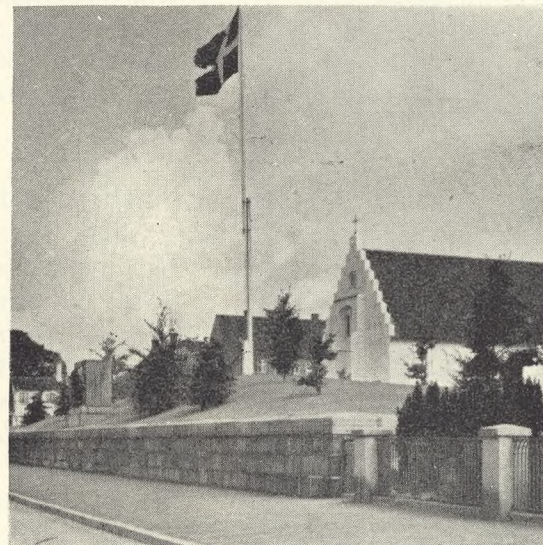
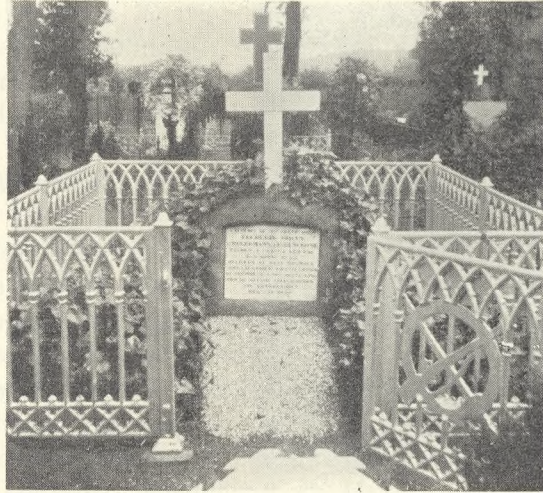
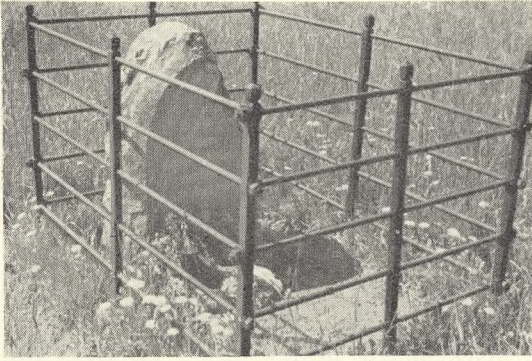
De i Sundeved begravede danske Soldater er faldne i følgende Kampe og Slag: Ringenæs 6/4 1848, Nybøl 28/5 1848, Dybbøl 5/6 1848, Ullerup 5-6/4 1849, Dybbøl 22/2, 17/3, 28/3 og 18/4 1864, samt Kampen paa Als 29/6 1864.

Danske Krigergrave findes her paa følgende Kirkegaarde: Varnæs (2), Ullerup (4), Vester-Sottrup (5), Adsbøl (1), Nybøl (4), Broager (2) og Dybbøl (4) samt Rinkenæs (2) og Bov (1). Desuden findes der adskillige Soldatergrave i Landsbyerne, paa aaben Mark eller i Haver. Et særligt Omraade danner Dybbøl Banke med 12 danske Krigergrave og Mindesten.

Paa Ullerup Kirkegaard hviler bl. a. 40 danske Krigere, faldne i 1864, Mindesmærket ses i Forgrunden af Fig. 103. Selve Begravelserne findes noget til Siden for Monumentet under en Række høje Tax, hvoraf 1 ses til højre paa Fig. Monumentet var indtil for nogle Aar siden omgivet af et skæmmende, højt Jerngitter, der skilte det fra det egentlige Gravsted. Det er nu fjernet og erstattet med en Buxbomhæk, som omfatter hele Gravstedet. Paa den lille Marmorplade, der paa Figuren ses støttet op mod Obeliskken, staar følgende klangfulde Vers:

»Klang som Malm har Blodets Røst,
Døves ej i Kampens Bulder,
Sorgen selv med lønlig Trøst
Hælder sig mod Haabets Skulder«.

I Nybøl By, ca. 100 m Øst for Kirkegaarden, ligger *Krigergraven paa »Galgebakke«* (Fig. 125). Det er en Fællesgrav for danske og tyske Soldater, faldne i 1864. Forrest under en enkelt Sten hvi-

Spalten tv.:

Fig. 116.
Dybbøl Banke.
Danske Soldater
(18. April 1864).

Fig. 117.
Dybbøl Banke.
»Hier ruhen 209
tapfere Dänen«.
(18. April 1861).

Fig. 118.
Augustenborg Kirke-
gaard.
Danske Officerer,
faldne i 1864.

Fig. 119.
Boffekobbøl.
En dansk Dragon og
en dansk Infanterist
(22. Februar 1864).
Jevnf. Bind XV,
Fig. 185 og 265.

Spalten th.:

Fig. 120.
Aabenraa Kirkegaard.
Kaptajn F. J. v. Heger-
mann-Lindencrone,
falden ved Bov
(9. April 1848).

Fig. 121.
Sønderborg Kirke-
gaard.
»Denne Sten satte det
danske Folk over
trofaste Sønner, døde
for Fædrelandet i
Aarene 1849—50—51«.

Fig. 122.
Fredericia.
Kæmpegraven for
ca. 500 danske faldne
fra Slaget ved
Fredericia
(6. Juli 1849).
Fot. fra 1946.
Jvnf. Bind XV, Fig. 205.

Fig. 123.
 Horup Hav (Als).
 Menig Nr. 350, Hansen.
 af 10. Regiment.
 (29. Juni 1864)

Fig. 124.
 Dybbøl Banke.
 Mindesten for
 Generalmajor du Plat
 og Majorerne Schau
 og Rosen, der faldt her
 (18. April 1864).

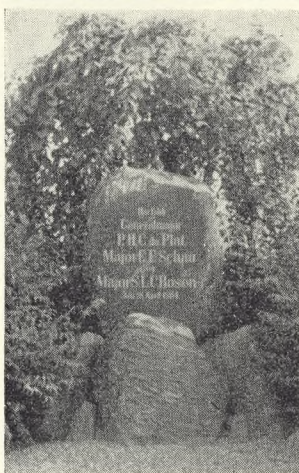

Fig. 125.
 Nybøl By.
 Graven paa
 »Galgebakke«.
 21 danske og 64
 preussiske Soldater.
 (18. April 1864).

ler 21 danske Krigere, længere tilbage under en Granitsojle ligger 64 preussiske Soldater begravet. Det hele er ved en Tjørnehæk samlet til eet Gravsted og virker ganske ejendommeligt med den enkle, danske Sten i Forgrunden og den prangende, preussiske Ørn i Baggrunden.

Paa *Dybbøl Kirkegaard* findes foruden *General Bülow's Grav* (Bind 15, Side 53, Fig. 248) og *Dybbølmøllerens Grav* et *Dobbeltgravsted* med 2 Monumenter, 1 Obelisk over 25 danske Soldater og 1 Sten over 6 danske og 1 preussisk Soldat — »Dødens Fred forener, hvad Livets Kampe adskiller«. Paa denne Kirkegaard findes ogsaa en Grav for »en ukendt dansk Soldat« (Fig. 102). Paa Tavlen staar Aars-tallet 1861, hvilket er blevet opfattet som en Skrivefejl for 1864. Tallet 1861 er imidlertid for saa vidt rigtigt, som det drejer sig om en i 1848 eller 1849 falden dansk Soldat, der i 1861 er blevet flyttet fra Marken, hvor han laa begravet, ind paa Kirkegaarden.

Midt inde i *Dybbøl By* hviler 25 danske Soldater af 7. og 8. Regiment, som faldt i Kampen den 17. Marts 1864. Monumentet (Fig. 111) var tidligere overmalet med graa Farve, som nu er fjernet, saaledes at den smukke Sandsten træder frem. Ca. 100 m vestligere findes en tysk Grav for nogle af vore Modstandere, der faldt i den samme Kamp. I Vejsammenstødet ca. 25 m Øst for det danske Monument staar en af de mange Mindesten, som i denne Egn er rejst paa de Steder, hvor danske Befalingsmænd og Menige er faldne. Her var det den tapre Chef for 8. Regiment, *Oberst Hveberg*, som faldt den 17. Marts 1864.

I Egnen Vest og Nordvest for *Dybbøl Banke* findes ikke mindre end 4 Kriegergrave, der ligger i en Have, nemlig Graven ved *Bøffelkobbøl*, en Grav i en Have ved *Ragebøl*, en i en Have ved *Fuglsang* og Graven i Gaardejer *Johan Lycks* Have i *Øster-Sottrup*.

Den bekendteste af disse er Graven ved *Bøffelkobbøl*. I Bind 15, Side 143, Fig. 261 er den vist i sin oprindelige Skikkelse, men den er i *Tidens Løb* undergaaet ikke ringe Forandring, sidst da *Flensborgvejens* Udvidelse for nogle Aar siden skar et Stykke af Haven. Fig. 119 viser den i dens nuværende Skikkelse og Omgivelser. I 1941 blev der i Huset indmuret en Mindetavle (se Bind 15, Fig. 185) for *Jørgen og Katrine Fink*, som i sin Tid begravede de to Soldater i deres Have. Denne Grav i Haven »ved den alfare Vej« hører til vore mest kendte og besøgte Kriegergrave.

Næsten ukendt, men egentlig lige saa romantisk er Graven i *Ragebøl*. »Her hvile *Janatschek* af 18 Prøs. Inf. Regt. 4. Komp. og *Margart Petersen* fra *Stubberup* paa *Fyn* af 16. Regt. 3. Komp., faldne 18. April 1864«. Disse to Solda-

ter døde under Transporten tilbage fra Valpladsen og hviler nu i samme Grav. Ogsaa Graven i *Øster-Sottrup* er en Fællesgrav for danske og tyske Soldater.

Paa *Dybbøl Banke* findes flere, meget store Gravsteder (jfr. Fig. 99, 101, 107, 108, 112, 116 og 117). Det største er vist paa Fig. 107 og 108, idet det førstnævnte Billede viser Gravstedet i dets oprindelige Skikkelse. Den store Hæk til venstre paa Billedet og det meste af Gangen maatte imidlertid afstaas ved Flensborgvejens Udvidelse. Hækken erstattedes da med en Række Kampesten med bagvedværende Beplantning, hvorved opnaaedes, at det store, smukke Gravsted med ialt 4 Mindesmærker kan overses fra Vejen (se Fig. 108). Et Par af Monumenterne er vist paa Fig. 99 og Fig. 117. De tyske Indskrifter viser, at Monumenterne i sin Tid er rejst at vore Fjender, som har ydet vore tapre Soldater den velfortjente Anerkendelse.

Foran Mindesmærket paa Fig. 117 er anbragt en løs Granittavle, som fortæller, at svensk Underløjtnant *Knorring* er blandt de her begravede. Den preussiske General *Sass-Jaworski* henledte i 1914 Museumsinspektør *Rabens* Opmærksomhed herpaa og fortalte om Løjtnantens heltedige Kamp, som Generalen selv som ung Officer havde været Vidne til.

Gravenes Beliggenhed paa aaben Mark gør det desværre ofte nødvendigt at indhegne dem med grimme Jerngelændere for at beskytte dem mod løsgaaende Kreaturer (jfr. Fig. 116).

Meget smukt beliggende ved Landevejen fra Sønderborg til Dybbøl Mølle er Mindestenen for Generalmajor *du Plat* og Majorerne *Schau* og *Rosen*, der faldt her den 18. April 1864 (jfr. Fig. 124).

3. Als.

Der findes her Krigergrave paa Sønderborg Kirkegaard (ca. 25 Monumenter og Grave), Kær Halvø (19 Grave), Ulkebøl Kirkegaard (6), Augustenborg (56), Ketting (3),

Havnbjerg (1), Nordborg (2), Lysabild (1), Tandslet (1), Hørup (2) og Kegnæs (1).

Paa *Sønderborg* Kirkegaard hviler flere Hundrede danske Soldater, dels fra Trearskrigen, dels fra 1864 (f. Eks. Fig. 105). To af de større Monumenter fra denne Kirkegaard, er vist paa Fig. 121 og i Bind 15, Side 139, Fig. 247.

De 19 Krigergrave paa *Kær Halvø* stammer alle fra Kampen den 29. Juni 1864 (Preussernes Overgang til Als). De er spredt over hele Halvøen og ligger snart paa en Mark, snart i Vejkanten, snart i Strandkanten, i et Hegn, i en Have, midt paa Marken eller i Skovkanten. Mange af dem ligger meget smukt. Fig. 114 viser en karakteristisk Krigergrav paa Kær Halvø.

Paa *Augustenborg* Kirkegaard findes som nævnt et meget stort Antal Krigergrave, baade fra Trearskrigen og fra 1864. I de senere Aar er mange af disse Grave blevet kantede med Granitsten, ligesom Marmortavler, der var vanskelige at vedligeholde, er erstattede med Tavler af sleben Granit, jfr. Fig. 106 og 118.

Ved Vejen gennem Skoven ved *Hørup Hav* hviler Menig af 10. Bataillon *Hansen* (Fig. 123). Trængt bort fra sine Kammerater og med Ryggen mod Havet nægtede han at overgive sig og faldt som den sidste danske Soldat paa den ulykkelige 29. Juni 1864, da vi mistede Als.

I den danske Krigergrav paa *Kegnæs* (Sønderby) Kirkegaard er begravet 2 i 1849 døde danske Soldater. Ved deres Side hviler nu en i den første Verdenskrig død russisk Krigsfange, hvorom en Sten fortæller: »Hier ruht in Gott, fern von der Heimat und den Seinen der russische Kriegsgefangene Sergei Titschinski«.

Endelig maa nævnes, at der paa *Bregninge* Kirkegaard paa Taasinge findes et Gravsted med Monumenter for 22 danske Soldater, som under Trearskrigen døde i Lazarettet paa Valdemars Slot, og for 14 i 1864 døde Soldater.